

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ-ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ-ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ
(1923-1956)

ΑΘΗΝΑ 1997

Άποψη από την έκθεση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της ημερίδας
«Πανεπιστήμιο και Εκπαίδευση»
στο Παλιό Αμφιθέατρο Ιατρικής (2 Μαΐου 1996)

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ
(1923-1956)

Αναζητώντας στρατηγική για τη λειτουργική ανάπτυξη του Μουσείου Ιστορίας της Παιδείας και έχοντας θέσει ως βασικούς σκοπούς α) τη διάσωση τεκμηρίων όλου του παιδευτικού φάσματος (παιδεία, αγωγή, εκπαίδευση, παιδαγωγική) και β) τη δημιουργία κέντρου σπουδής της ιστορικής διάστασης των θεμάτων αυτών, απευθυνθήκαμε στους φοιτητές προτείνοντάς τους στο πλαίσιο ενός φροντιστηρίου Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης να ερευνήσουν μαζί μας την εξέλιξη της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά το πρώτο μισό του αιώνα μας.

Την έρευνα οργάνωσαν οι συνεργάτες του Μουσείου Σοφία Γελαδάκη και Γεώργιος Δάλκος. Πήραν μέρος οι φοιτητές: Βασιλική Ασημακοπούλου, Αγγελική Ιατρού, Αγγελική Κονιδάρη, Ελένη Κούβαρη, Ελένη Νικολοπούλου, Αγγελική Μπαλαδήμα, Ηλίας Παπαζαχαρίας, Σταυρούλα Παπαϊωάννου, Ευαγγελία Ροκανά, Βασίλειος Σταυρόπουλος, Αφροδίτη Τζέμη, Μαργαρίτα Τριανταφυλλοπούλου, Σοφία Φωστιέρη.

Από την έρευνα προέκυψε βασικό υλικό για την οργάνωση της ημερίδας «Πανεπιστήμιο και Εκπαίδευση. Η Παιδαγωγική στη Φιλοσοφική Σχολή, Ιστορική καταγραφή-Προοπτικές», που πραγματοποιήθηκε στις 2 Μαΐου 1996.

Αθήνα, Μάρτιος 1997

Θ. Γ. Παπακωνσταντίνου
Καθηγητής της Παιδαγωγικής

Εισαγωγή

Στις αρχές του 20ού αιώνα η Παιδαγωγική στην Ελλάδα αναπτύσσεται υπό την επίδραση Ευρωπαϊκών κυρίως ρευμάτων, που έδιναν έμφαση στον πειραματισμό, κατά μίμηση των θεωρητικών επιστημών, με σκοπό να στηρίξουν την παιδαγωγική έρευνα σε εμπειρική και όχι μόνο θεωρητική βάση.

Αν ορίσουμε την Παιδαγωγική ως «κοινωνική επιστήμη που εξετάζει τις επιδράσεις της αγωγής και της μάθησης στη νοητική, συναισθηματική και βουλευτική συμπεριφορά του ανθρώπου κατά την παιδική και εφηβική ηλικία»,¹ μπορούμε να θεωρήσουμε την Πειραματική Παιδαγωγική ως τμήμα της Παιδαγωγικής που προκαλεί παιδαγωγικά γεγονότα «τεχνικά» και τα επεξεργάζεται με τη χρήση ακριβολογικών μεθόδων, ώστε να εξασφαλίσει στις μετρήσεις αντικειμενική βάση.² Ο χαρακτηρισμός «πειραματική» οφείλεται στον επιστημονικό πειραματισμό με τον οποίο αντιμετωπίζει ο ερευνητής το εκάστοτε παιδαγωγικό πρόβλημα που προσεγγίζει.³

Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού, η Πειραματική Παιδαγωγική θεμελιώθηκε σε επιστημονικές βάσεις, καθώς αναπτύχθηκε υπό την επίδραση της Πειραματικής Ψυχολογίας, από την οποία έχει δανειστεί αρκετές μεθόδους έρευνας. Ξεκίνησε κατά τα μέσα του 19ου αιώνα από τη Γερμανία, χώρα στην οποία κατέφευγε το μεγαλύτερο ποσοστό των επιστημόνων που ήθελαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στον τομέα της Παιδαγωγικής όσο και στον επί μέρους κλάδο της, τη Διδακτική. Κύριος σκοπός της υπήρξε από την αρχή η ανάγκη να βρεθούν οι αιτιακές σχέσεις που διέπουν το φαινόμενο της αγωγής, με τη βοήθεια πειραματισμών και με τρόπο που θυμίζει πολύ τις ψυχολογικές έρευνες. Η παιδαγωγική έρευνα γενικότερα διακρίνεται σε συστηματική, ιστορική και φιλοσοφική, και χρησιμοποιεί ως μεθόδους τη μέτρηση, τον πειραματισμό, την παρατήρηση, την ενδοσκοπήση, τη συνέντευξη, το ερωτηματολόγιο κ. λπ.⁴ Έχει όμως επισημανθεί ότι με τη χρήση των μεθόδων αυτών δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα, όπως συμβαίνει στις θετικές επιστήμες, αφού στη διαδικασία της αγωγής υπεισέρχονται παράγοντες που δεν μπορούν να μετρηθούν (οικογένεια, κοινωνία, περιβάλλον). Έτσι, θα πρέπει να ακολουθείται συγκεκριμένη διαδικασία κατά την παιδαγωγική έρευνα, η οποία απαιτεί: α) ορισμό του προβλήματος, β) καθορισμό κριτηρίων και μεθόδων αξιολόγησης και γ) επιλογή ενός αξιόπιστου και αντικειμενικού δείγματος με βάση τους θεμελιώδεις νόμους της δειγματοληψίας. Το βασικότερο όμως που πρέπει να ακολουθεί η παιδαγωγική έρευνα είναι συγκεκριμένοι δεοντολογικοί κανόνες οι οποίοι θα διαφυλάσσουν την ψυχική υγεία του παιδιού που συμμετέχει στην ερευνητική διαδικασία και θα καθορίζουν ως βασική αρχή τη διασφάλιση των φυσικών παιδαγωγικών συνθηκών, έτσι ώστε ο μαθητής να μην αποκόπτεται από την καθημερινή φυσική σχολική πραγματικότητα.⁵

¹ Π. Ξωχέλης, Παιδαγωγική επιστήμη. *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια*, σ.σ. 3599-3600.

² F. Horburger, Πειραματική Παιδαγωγική. *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 4, σ. 471.

³ G. Mialaret, Θεωρία, πρακτική και έρευνα στην Παιδαγωγική. Στο: M. Debesse & G. Mialaret, *Οι Παιδαγωγικές επιστήμες*, τόμ. Α, σ.σ. 216-239.

⁴ Ν. Μελάνιτης, *Εισαγωγή εις την Παιδαγωγικήν*, σ. 605.

⁵ G. Mialaret, ο.π.

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος και το Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος, κορυφαίος εκπρόσωπος της Παιδαγωγικής επιστήμης της εποχής του στη χώρα μας, γεννήθηκε στη Νάξο το 1874. Σπούδασε Φιλοσοφία και Φιλολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την οποία αποφοίτησε το 1896. Τις σπουδές του συνέχισε στο Πανεπιστήμιο της Ιένας, όπου παρακολούθησε τα μαθήματα του καθηγητή της Παιδαγωγικής W. Rein, στη Λειψία, όπου συμμετείχε στις πειραματικές εργασίες του W. Wundt στο πρώτο Εργαστήριο πειραματικής Ψυχολογίας, και στη Λωζάνη, όπου παρακολούθησε μαθήματα Ιστορίας της Παιδαγωγικής του Fr. Guex. Το 1906 αναγορεύτηκε υφηγητής Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1912 Καθηγητής της ίδιας έδρας. Όταν το 1921 αυτονομείται η έδρα της Παιδαγωγικής, τη θέση αυτή κρατά ως το 1948, με εξαίρεση τη διετία 1918-20, κατά την οποία απομακρύνθηκε υπό την πίεση πολιτικών αντιθέσεων. Το 1922 διορίζεται Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας και καθιερώνει το θεσμό της διετούς μετεκπαίδευσης των δασκάλων στη Φιλοσοφική Σχολή, ενώ το 1923 ιδρύει το Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής. Το 1929 εκλέγεται τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, της οποίας ανακηρύσσεται πρόεδρος το 1942.

Ο Ν. Εξαρχόπουλος είναι αυτός που εισήγαγε την Πειραματική Παιδαγωγική στην Ελλάδα και αγωνίστηκε για την εδραίωση και ανάπτυξή της. Προσπάθησε να μεταφέρει και να προσαρμόσει στα ελληνικά δεδομένα ό,τι ο ίδιος είχε γνωρίσει στη διάρκεια των σπουδών του στη Γερμανία. Η επίδραση άλλωστε που άσκησε πάνω του η γερμανική Παιδαγωγική είναι εμφανής σε όλο του το έργο.

Εκφραστής συντηρητικών θεωρητικών απόψεων, αντιστρατεύθηκε με πάθος τους αγώνες του εκπαιδευτικού δημοτικισμού. Πιστεύοντας σ' ένα παιδαγωγικό ιδεώδες προσανατολισμένο στη λόγια παράδοση και την κλασική παιδεία, απέβλεπε σε μία ανθρωπιστική μόρφωση, με κύριους άξονες τον εθνικό φρονηματισμό και τη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα. Όσον αφορά τη διδακτική πράξη, θέλησε να συνδυάσει την ερβαρτιανή μέθοδο με το σχολείο εργασίας, επηρεασμένος από τα γερμανικά πρότυπα.⁶

Σύμφωνα με τις θεωρητικές του απόψεις, η αγωγή συντελείται κυρίως κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων και γι' αυτό η σχολική αγωγή θα πρέπει να καλύπτει ευρύ ψυχοσωματικό φάσμα εφαρμογών. Σκοπό της αγωγής θεωρεί τη διαμόρφωση τέλειων ανθρώπων και πολιτών που επιδιώκουν και μπορούν να είναι ισότιμα μέλη της κοινωνίας. Υποστηρίζει ότι η ένταξη στην κοινωνία επιτυγχάνεται με την οικειοποίηση πνευματικών αγαθών, τη διατήρηση της υγείας του σώματος και την αρμονική ανάπτυξή του, καθώς και με την ανάπτυξη των ψυχικών ιδιοτήτων, και μάλιστα αυτών που συνδέονται με την ευφυΐα του κάθε παιδιού. Υποστηρίζει ότι ο παιδαγωγός πρέπει να γνωρίζει τη σωματική και ψυχική κατάσταση των μαθητών του και τις βαθμίδες εξέλιξης του κάθε παιδιού, ώστε να μπορεί να καθορίζει τους στόχους και τα μέσα της αγωγής.

Μολονότι ο Ν. Εξαρχόπουλος υπήρξε συντηρητικός στις ιδέες του, δεν φαίνεται να συμβαίνει το ίδιο με τις μεθόδους που εφάρμοσε. Σύμφωνα με τον Γ. Μποζώνη μάλιστα, ο Ν. Εξαρχόπουλος υπήρξε «συντηρητικός περί τας πνευματικές αξίας, αλλά προοδευτικός περί την αναζήτησιν νέων παιδαγωγικών μεθόδων».⁷

Το **Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής** (ΕΠΠ) ιδρύθηκε από τον Ν. Εξαρχόπουλο το 1923 και προσαρτήθηκε στην έδρα της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μετά την ίδρυση του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ) το 1929⁸, το ΕΠΠ στεγάστηκε στο κτίριο

⁶ Η. Μασσαγγούρας, *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*, τ. Α, σ. 78.

⁷ Γ. Μποζώνης, Νικόλαος Εξαρχόπουλος. *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια* Ελληνικά Γράμματα-Herder, τόμ. 2, σ. 534.

⁸ Ν. 4376/1929 Περί ιδρύσεως Πειραματικών Σχολείων εν τοις Πανεπιστημίοις Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Κατά τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας του το ΠΣΠΑ έχει ένα μονοτάξιο Δημοτικό Σχολείο και τις 2 πρώτες τάξεις του Γυμνασίου. Βλ. Ε. Σκληράκη, *Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο*, τ. Α, σ.σ. 12-13.

του Πειραματικού Σχολείου, στη συμβολή των οδών Λυκαβηττού και Σκουφά, στην Αθήνα.

Σκοπός του ΕΠΠ, σύμφωνα με τον ιδρυτή του ήταν «η παντοειδής έρευνα και γνώσις του έλληνος παιδός και εφήβου από σωματικής, ψυχικής και ηθικής απόψεως και η θεραπεία και διάδοσις της επιστημονικής παιδαγωγικής εν Ελλάδι».⁹ Παράλληλα όμως το Εργαστήριο είχε και ένα περισσότερο πρακτικό σκοπό: Να εισάγει τους φοιτητές και μετεκπαιδευόμενους στο Πανεπιστήμιο δημοδιδασκάλους και λειτουργούς Μέσης Εκπαίδευσης στις επιστημονικές μεθόδους της παιδαγωγικής έρευνας. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού λειτουργούσε ειδικός διετής κύκλος εργαστηριακών μαθημάτων και πρακτικών ασκήσεων.¹⁰ Τα μαθήματα του Εργαστηρίου διεξάγονταν παράλληλα με τα μαθήματα θεωρητικής παιδαγωγικής κατάρτισης. Όσοι μάλιστα εκδήλωναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, είχαν τη δυνατότητα να ενταχθούν σε επιστημονικές ομάδες και να ερευνήσουν ειδικά θέματα, κάτω από την άμεση εποπτεία του προσωπικού του Εργαστηρίου.

Για την έρευνα και διάγνωση της ατομικότητας των παιδιών, θέμα που ενδιέφερε άμεσα τους ερευνητές, ήταν απαραίτητη η χρησιμοποίηση επιστημονικών μεθόδων, που να οδηγούν σε όσο το δυνατόν ασφαλέστερα συμπεράσματα. Έτσι, γινόταν προσπάθεια προσαρμογής παιδολογικών μεθόδων άλλων χωρών στις ελληνικές συνθήκες, ενώ παράλληλα δινόταν έμφαση στην αντιπροσωπευτικότητα των δειγμάτων, εφόσον οι εξεταζόμενοι ήταν μαθητές και των δύο φύλων, διαφόρων ηλικιών και προέρχονταν από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών περιλαμβάνονταν σε ειδικές μελέτες που εκδίδονταν από το ΕΠΠ.

Οι βασικοί συνεργάτες του Ν. Εξαρχόπουλου στο Εργαστήριο ήταν αξιόλογοι επιστήμονες που διακρίθηκαν για το επιστημονικό και συγγραφικό τους έργο: Ο **Νικόλαος Μελανίτης** σπούδασε στην Αθήνα και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο πανεπιστήμιο Columbia της Ν. Υόρκης, σε αντίθεση με πολλούς άλλους που προτίμησαν σπουδές σε γερμανικά πανεπιστήμια. Στο ΕΠΠ υπήρξε βοηθός κατά την περίοδο 1931-1935 και αργότερα διετέλεσε επί πολλά χρόνια Διευθυντής του ΠΣΠΑ, Υφηγητής και τέλος Καθηγητής της Παιδαγωγικής. Σύμφωνα με τις απόψεις του, μάθηση και διδασκαλία δεν διαχωρίζονται και αποτελούν πλευρές της ίδιας διαδικασίας, δηλαδή της επικοινωνίας και ανταλλαγής πείρας μεταξύ δασκάλου και μαθητή. Αυτό που πρώτιστα ενδιαφέρει δεν είναι η παροχή γνώσεων στους μαθητές, αλλά η ανάπτυξη όλων των στοιχείων της προσωπικότητάς τους. Ο δάσκαλος οφείλει να γνωρίζει καλά τον απώτερο σκοπό της αγωγής, για να έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί με επάρκεια τα κατάλληλα μέσα στη διαδικασία της διδασκαλίας. Την Πειραματική Παιδαγωγική τη θεωρεί αναγκαία γιατί με βάση τα πορίσματα των ερευνών: α) τίθενται ορθά κριτήρια για την επιλογή των εισαγόμενων στα σχολεία μαθητών, σύμφωνα με το βαθμό δυσκολίας των διδασκομένων μαθημάτων, β) ο δάσκαλος αναθέτει τις κατάλληλες εργασίες στον κάθε μαθητή και γ) ο μαθητής μπορεί να προβεί σε ορθότερη επιλογή του επαγγέλματός του.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία δύο γυναικών στο ΕΠΠ κατά τα πρώτα έτη της λειτουργίας του.¹¹ Η **Αικατερίνη Στριφτού-Κριαρά** σπούδασε στην Αθήνα, το Βερολίνο και το Μόναχο. Η διδακτορική της διατριβή βασίζεται σε έρευνα που διεξήγαγε σε μαθητές του ΠΣΠΑ κατά την περίοδο 1931-1935, σχετικά με τη διάγνωση της ατομικότητας των μαθητών και συγκεκριμένα της ατομικότητας των μονογενών παιδιών. Σύμφωνα με τις απόψεις της Αικ. Στριφτού η ανάπτυξη του ανθρώπου καθορίζεται από τις έμφυτες προδιαθέσεις και τις εξωτερικές επιδράσεις. Οι έμφυτες προδιαθέσεις αποτελούν τον αρχικό πυρήνα της ατομικότητας, που η αγωγή δεν μπορεί να εξουδετερώσει. Αντίθετα, στις εξωτερικές επιρροές, δηλαδή σ εκείνες που

⁹ Εργαστήριον Πειραματικής Παιδαγωγικής, *Επιστημονικά έρευναι γινόμεναι εν τω Εργαστηρίω Πειραματικής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά τα πρώτα 15 έτη της λειτουργίας αυτού 1923-1938*, σ. 3. Βλ. επίσης, Ν. Εξαρχόπουλος, *Εισαγωγή εις την Παιδαγωγικήν*, τ. Α, σ. 221.

¹⁰ Ν. Εξαρχόπουλος, ό.π., σ. 221.

¹¹ Αλ. Λαμπράκη-Παγανού, *Η Σοφία Γεδεών και η Αικατερίνη Στριφτού-Κριαρά στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής* (υπό δημοσίευση).

προέρχονται από το φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον, μπορεί να επέμβει η αγωγή. Η αγωγή δεν πρέπει να λειτουργεί με αυταρχικό τρόπο, γιατί τότε τα άτομα αντιδρούν παθητικά στις πληροφορίες που δέχονται από το περιβάλλον. Αντίθετα, όταν εφαρμόζονται δημοκρατικές μέθοδοι στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, τονώνεται η πρωτοβουλία, ευνοείται η διαμόρφωση κριτικού πνεύματος, κεντρίζονται οι δημιουργικές δυνάμεις και προωθείται η ανάπτυξη κλίματος συνεργασίας και αρμονικών διαπροσωπικών σχέσεων.

Η **Σοφία Γεδεών** μετά τις βασικές της σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, σπούδασε επίσης Φιλοσοφία, Παιδαγωγικά και Ψυχολογία στο Αμβούργο, στην Ιένα και στη Βιέννη. Στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής διετέλεσε βοηθός και Επιμελήτρια στο διάστημα 1934-1937. Αργότερα, έγινε Καθηγήτρια της Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας στην Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς (1954-1968), όπου και ίδρυσε το Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας (1960).

Η Σοφία Γεδεών θεωρείται από τους πρώτους εισηγητές της συστηματικής ψυχολογικής και παιδαγωγικής έρευνας στην Ελλάδα. Οι πρώτες της έρευνες, που έγιναν στο πλαίσιο λειτουργίας του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής, αφορούν παιδομετρικές μελέτες. Μετά από συστηματικές σωματικές μετρήσεις μεγάλου αριθμού παιδιών, κατέληξε στην κατάταξη των παιδιών σε τρεις κατηγορίες: Την κατηγορία των ευπόρων και απόρων παιδιών των πόλεων, και των παιδιών της υπαίθρου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των μετρήσεων, ο οργανισμός των παιδιών της τρίτης κατηγορίας είναι όχι μόνο ισχυρότερος και ανθεκτικότερος στις ασθένειες, αλλά και αρμονικότερος ως προς τις διαστάσεις του σώματος. Οι απόψεις της για τη θεωρητική και πρακτική κατάρτιση του δασκάλου, την ικανότητά του να ερευνά και να χρησιμοποιεί για παιδαγωγικούς σκοπούς τα πορίσματα της έρευνάς του, καθώς και οι απόψεις της για το θεσμό του σχολικού ψυχολόγου, είναι ακόμη και σήμερα ενδιαφέρουσες και επίκαιρες.¹²

Οι μαθητές του ΠΣΠΑ αποτελούσαν κατά κύριο λόγο το έμπυχο υλικό, που μελετούσαν οι ερευνητές του ΕΠΠ.¹³ Όμως, πριν από την έναρξη της λειτουργίας του ΠΣΠΑ -αλλά και μετά απ αυτή- πολλές έρευνες διεξάγονταν και σε άλλα σχολεία.¹⁴ Οι έρευνες που έγιναν στα 15 πρώτα χρόνια της λειτουργίας του ΕΠΠ (1923-1938) σχετίζονταν αποκλειστικά με τη σωματική, νοητική και ψυχική εξέλιξη του παιδιού.

Οι σχετικές με τη **σωματική εξέλιξη** έρευνες, στηρίζονταν σε μετρήσεις 14 σωματικών γνωρισμάτων των μαθητών.¹⁵ Οι μετρήσεις γίνονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα και περιλάμβαναν καταγραφή του ύψους και του βάρους του σώματος, της περιμέτρου και διαμέτρου του θώρακα, της διαμέτρου των ακρωμίων, της περιμέτρου και διαμέτρου της κεφαλής, της μυϊκής δύναμης και της ζωτικής χωρητικότητας. Από τις μετρήσεις αυτές, οι δύο τελευταίες κατατάσσονταν στις «φυσιολογικές», ενώ οι υπόλοιπες στις «ανατομικές».¹⁶ Για την «επιτυχή και απρόσκοπτη διεξαγωγή της εν τω σχολείω εργασίας ...»,¹⁷ θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντική η εξέταση και η γνώση της λειτουργίας των αισθητηρίων της όρασης και της ακοής. Οι μετρήσεις αυτές γίνονταν κυρίως από το προσωπικό του Εργαστηρίου, ορισμένες φορές όμως συμμετείχε και το προσωπικό του ΠΣΠΑ.¹⁸

Για τις σωματικές μετρήσεις ήταν απαραίτητη η χρησιμοποίηση ειδικών οργάνων, τα οποία άρχισε να προμηθεύεται το Εργαστήριο από το 1923.¹⁹ Τα όργανα αλλά και ο τρόπος λειτουργίας τους παρουσιάζουν ενδιαφέρον, από την άποψη ότι μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε καλύτερη εικόνα για τις εκεί έρευνες. Στην εικόνα υπ αρ. 1

¹² Σ. Γεδεών, *Παιδομετρία και Παιδαγωγική Στατιστική*, σ. 7, 22-24.

¹³ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα ...* ό.π., σ. 4, 11.

¹⁴ *Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τ. Α, σ. 99.

¹⁵ Στο διάστημα 1923-1938 έγιναν συνολικά 94.394 μετρήσεις σε 8.706 αγόρια και κορίτσια. Βλ. ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα ...* ό.π., σ. 4.

¹⁶ *Δημοσιεύματα ...* ό.π., σ. 93.

¹⁷ *Δημοσιεύματα ...* ό.π., σ. 96.

¹⁸ *Δημοσιεύματα ...* ό.π. σ. 96.

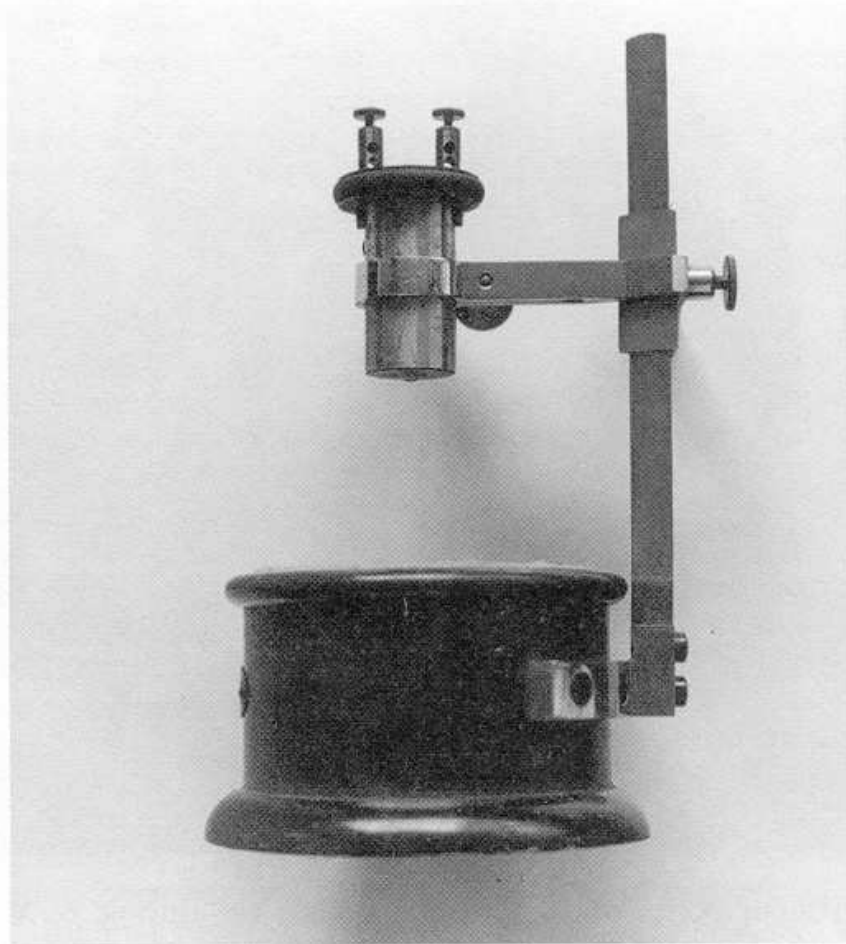
¹⁹ Τα όργανα αυτά σήμερα αποτελούν μία από τις συλλογές του Μουσείου Ιστορίας της Παιδείας.

μπορούμε να δούμε το αεριόμετρο Barnes, με το οποίο ήταν δυνατόν να μετρηθεί η ζωτική χωρητικότητα των μαθητών. Ο εξεταζόμενος καλείται να εισπνεύσει όση ποσότητα αέρα χωρούν οι πνεύμονές του, και αμέσως μετά να εκπνεύσει μέσω του ελαστικού σωλήνα τον αέρα στο εσωτερικό του οργάνου. Ο αέρας, καθώς εισχωρεί στο όργανο, ανεβάζει τον κατακόρυφο μεταλλικό άξονα, στην επιφάνεια του οποίου εμφανίζεται κλίμακα σε κυβικά εκατοστά. Όσο πιο ψηλά ανεβαίνει ο μεταλλικός άξονας, τόσο μεγαλύτερη είναι και η ζωτική χωρητικότητα του εξεταζόμενου.

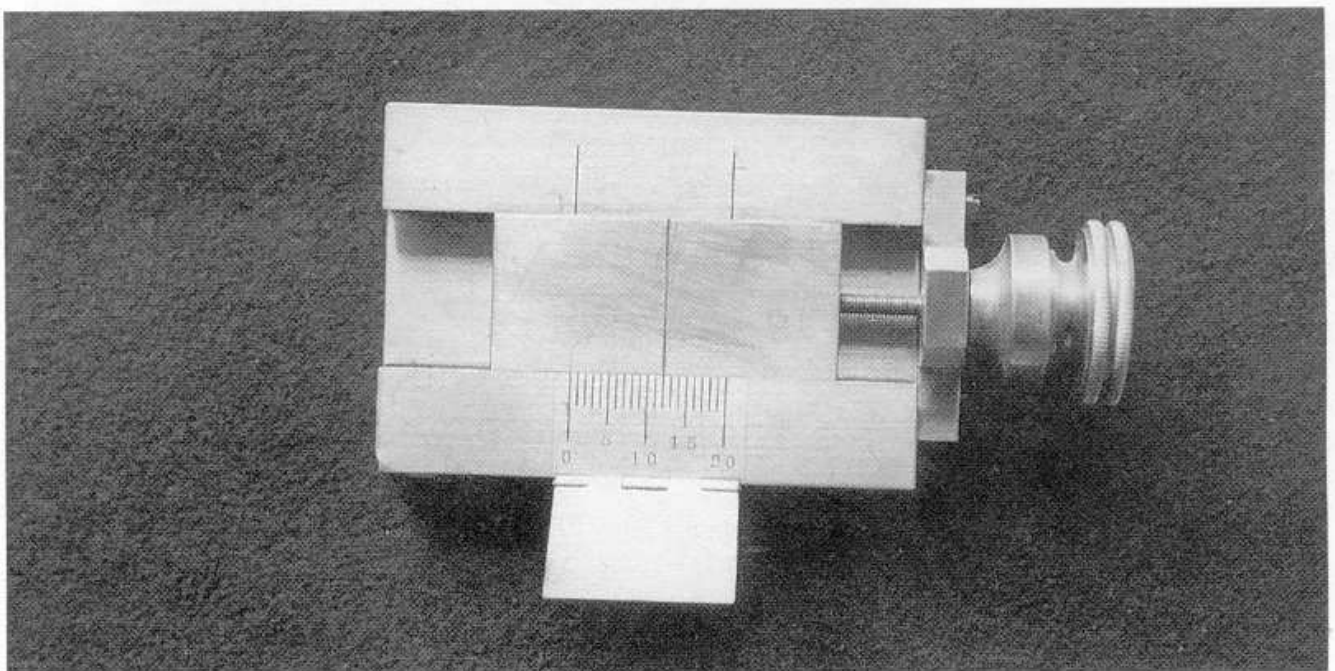

Με το ακουσόμετρο Zoth (εικ. 2) μπορούμε να μετρήσουμε την οξύτητα της ακοής των παιδιών. Ο κατακόρυφος μεταλλικός κύλινδρος καταλήγει σε ακροδέκτες, μέσω των οποίων διοχετεύεται ρεύμα χαμηλής τάσεως, που μετατρέπει τον κύλινδρο σε μαγνήτη. Στο κάτω μέρος του μαγνήτη τοποθετείται μικρή μεταλλική σφαίρα η οποία, μόλις διακοπεί η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, πέφτει στην επίσης μεταλλική επιφάνεια που βρίσκεται ακριβώς από κάτω. Ο ήχος που παράγεται είναι περισσότερο ή λιγότερο οξύς, ανάλογα με το ύψος από το οποίο αφήνεται να πέσει η μεταλλική σφαίρα. Ο εξεταζόμενος βρίσκεται σε κάποια απόσταση, χωρίς να έχει οπτική επαφή με το όργανο, και του ζητείται να δηλώσει τη χρονική στιγμή που ακούει τον ήχο. Το πείραμα επαναλαμβάνεται πολλές φορές, χωρίς ο εξεταζόμενος να κινείται. Η διαφοροποίηση στην οξύτητα του ήχου επιτυγχάνεται με αύξηση ή μείωση της απόστασης του άξονα από τη μεταλλική βάση.

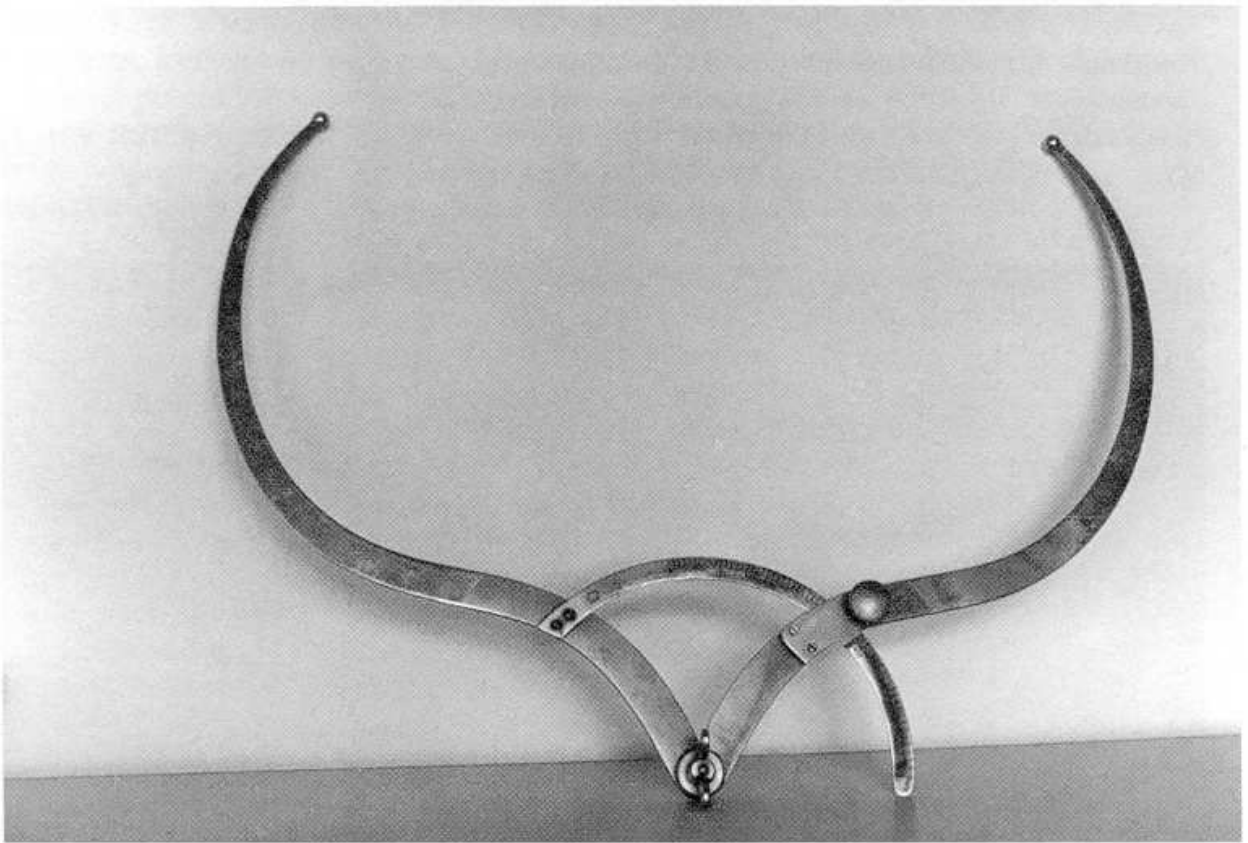

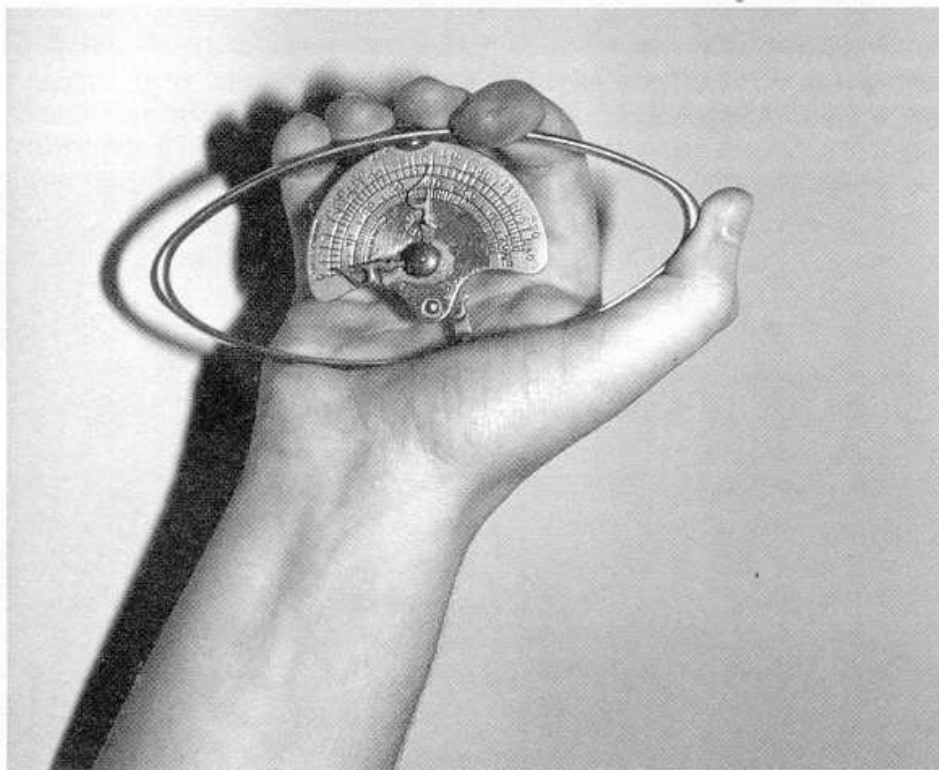
Το οπτόμετρο Lehmann (εικ. 3) μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διαπιστωθεί η ικανότητα εκτίμησης μεγεθών στο χώρο. Ο εξεταζόμενος καλείται να μετακινήσει την εσωτερική πλάκα του τρογάνου, μέσω του κοχλία που εξέχει στη μια πλευρά, και να χωρίσει το διάστημα μεταξύ των δύο γραμμών σε δύο ίσα ή άνισα, ορισμένων όμως διαστάσεων, μέρη. Ο έλεγχος γίνεται με τον γνώμονα που κατά τη διάρκεια του πειράματος πρέπει να παραμένει κλειστός.

Με τον κυρτό θωρακικό διαβήτη (εικ. 4) μπορούμε να προβούμε στις μετρήσεις του θώρακα ή της κεφαλής που αναφέρονται πιο πάνω.

Το δυναμόμετρο αποτελεί όργανο μέτρησης της μυϊκής δύναμης. Η πίεση που ασκεί ο εξεταζόμενος στο μεταλλικό δακτύλιο (εικ. 6) προκαλεί τη μετακίνηση του βέλους πάνω στην κλίμακα μέτρησης και δείχνει το μέγεθος της μυϊκής δύναμης που έχει καταβληθεί.

Εκτός από τις σωματικές μετρήσεις γίνονταν επίσης **νοητικές** και **ψυχικές** μετρήσεις που αφορούσαν:

1. Τη νοητική κατάσταση των παιδιών και την κατανομή τους στις διάφορες βαθμίδες της νοημοσύνης.
2. Τη διάγνωση νοητικών διαφορών σε παιδιά διαφορετικών κοινωνικών τάξεων.
3. Τη διάγνωση διαφορών στη νοημοσύνη σε παιδιά διαφορετικού φύλου.
4. Τη διάγνωση νοητικών διαφορών μεταξύ ελληνοπαίδων και παιδιών άλλων χωρών.
5. Τη σχέση μεταξύ βαθμού νοημοσύνης και επίδοσης στα μαθήματα.
6. Τη σχέση μεταξύ βαθμού νοημοσύνης του παιδιού και της γνώμης του δασκάλου για τη νοητική του κατάσταση.
7. Την εξακρίβωση της δυνατότητας άσκησης της νοημοσύνης και των επί μέρους νοητικών δεξιοτήτων.
8. Τον καθορισμό των επιδράσεων του οικογενειακού περιβάλλοντος στη νοητική κατάσταση των παιδιών.
9. Τον καθορισμό των απαραίτητων νοητικών στοιχείων για την πρώτη φοίτηση στο σχολείο και τον τρόπο διάγνωσης τους.
10. Τον τρόπο εξέλιξης δεξιοτήτων όπως η παρατήρηση, η συνδυαστική, κριτική, συλλογιστική ικανότητα, η προσοχή κ.τ.λ.
11. Την εξέλιξη της πλαστικής, ιχνογραφικής και ορθογραφικής δεξιότητας, της ικανότητας διατύπωσης σε γραπτό λόγο κ.τ.λ.
12. Την ανάπτυξη του κοινωνικού συναισθήματος στα παιδιά.
13. Τη διάγνωση των αναγνωστικών διαφερόντων των παιδιών.
14. Τη στάθμιση κριτηρίων και άλλων μεθόδων για τη μέτρηση επί μέρους ψυχικών δεξιοτήτων και τη διάγνωση της σωματικής και ψυχικής ωριμότητας.²⁰

Οι μετρήσεις διεξάγονταν αποκλειστικά στο ΠΣΠΑ, σε τρεις ειδικά διαμορφωμένες αίθουσες.²¹ Στην πρώτη οι μαθητές παρέμεναν πριν από την εξέταση, στη δεύτερη προετοιμάζονταν και στην τρίτη υποβάλλονταν στις μετρήσεις.

Όλοι οι μαθητές του ΠΣΠΑ υποβάλλονταν σε μετρήσεις δύο φορές στη διάρκεια του σχολικού έτους. Η πρώτη γινόταν στο πρώτο 10ήμερο του Οκτωβρίου και η δεύτερη στο πρώτο 10ήμερο του Απριλίου. Για το ύψος και το βάρος ειδικότερα, γίνονταν μετρήσεις και κατά το τέλος του διδακτικού έτους, δηλαδή κατά το μήνα Ιούνιο. Τα αποτελέσματα αυτά, σε σχέση με εκείνα των μετρήσεων του επομένου Οκτωβρίου, αποτελούσαν ενδείξεις για τη θερινή αύξηση γενικότερα, αλλά και τις επιδράσεις που ασκεί στα παιδιά ο τόπος και ο χρόνος θερινής διαμονής.²²

Όσον αφορά τις νοητικές και ψυχικές μετρήσεις, η κατάταξη των μαθητών σε τρεις κατηγορίες (των «ευφρών», των «μέσων» και των «υπό το κανονικόν») γινόταν στο τέλος κάθε σχολικού έτους. Η μέτρηση της νοημοσύνης βάσει της κλίμακας Binet-Simon γινόταν από τους συνεργάτες του ΕΠΠ στην αρχή του πρώτου σχολικού έτους. Η μέτρηση επαναλαμβανόταν μετά από μερικά χρόνια, με σκοπό να διαπιστωθεί ο βαθμός της νοητικής εξέλιξης των παιδιών.

Οι **ελεύθεροι χαρακτηρισμοί** συντάσσονταν από τους διδάσκοντες κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών κάθε σχολικού έτους. Τέλος, τα **αναλυτικά ψυχογραφήματα** συντάσσονταν από μετεκπαιδευόμενους δημοδιδασκάλους, μια φορά κάθε χρόνο.

Τα αποτελέσματα των διαφόρων μετρήσεων μαζί με τα αναλυτικά ψυχογραφήματα και τους ελεύθερους χαρακτηρισμούς των μαθητών αποτελούσαν το περιεχόμενο των **ατομικών φακέλων** των μαθητών του ΠΣΠΑ. Αρχικά, οι φάκελλοι αυτοί φυλάσσονταν στο ΕΠΠ κατ' αλφαβητική σειρά.²³ Στη συνέχεια μεταφέρθηκαν σε ιδιαίτερη αίθουσα του σχολείου όπου ταξινομούνταν κατ' αύξοντα αριθμό.²⁴

²⁰ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα* .. ό.π., σ.σ., 5-6.

²¹ *Δημοσιεύματα* .. ό.π., σ. 89.

²² ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα* ... ό.π., σελ. 5.

²³ *Δημοσιεύματα* ... ό.π., σ. 92.

²⁴ *Δημοσιεύματα* ... τ. Γ , σ. 46.

Οι έρευνες που έγιναν στο διάστημα 1923-1938 επηρέασαν τη διδακτική πράξη στο ΠΣΠΑ με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν ορισμένες βασικές αρχές στη λειτουργία του σχολείου:

- Η «κατ αίσθησιν εποπτεία», δηλαδή η έμφαση στις αισθήσεις για τη σύλληψη των πραγμάτων.
- Η ελεύθερη πνευματική ενέργεια των μαθητών.
- Η αρχή της εργασίας, σύμφωνα με την οποία τη διδασκαλία ακολουθούσαν εφαρμογές, κατασκευές και γενικότερες αναπαραστάσεις με πρακτικές ενέργειες των μαθητών.
- Η «εμπέδωση στενής συνεργασίας μεταξύ οικογένειας και σχολείου».²⁵

Ο Σπυρίδων Καλλιάφας στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής

Ο Σ. Καλλιάφας γεννήθηκε στη Δοβριάνη της Β. Ηπείρου το 1885. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών την περίοδο 1902-1907 και από το 1916 ως το 1919 σπούδασε στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης Παιδαγωγικά και Φιλοσοφία. Το 1926 αναγορεύθηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1949 διαδέχθηκε τον Ν. Εξαρχόπουλο στην έδρα της Παιδαγωγικής, ανέλαβε τη διεύθυνση του ΕΠΠ και την εποπτεία του ΠΣΠΑ μέχρι το 1956.

Ο Σ. Καλλιάφας θεωρεί ότι γενικός σκοπός της αγωγής είναι η ανάπτυξη του παιδιού, ώστε με την πάροδο του χρόνου να εξελιχθεί σε μια ηθική προσωπικότητα. Επομένως, στη διάρκεια της προσχολικής και σχολικής ζωής τίθενται οι βάσεις για την επίτευξη του σκοπού αυτού.²⁶ Γι αυτό, αποδίδει μεγάλη σημασία στα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου αλλά και στην παιδική και εφηβική ηλικία. Θεωρεί όμως ότι κυρίαρχο επίσης ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου διαδραματίζει όχι μόνο το περιβάλλον, αλλά και κληρονομικοί παράγοντες. Η κληρονομικότητα, το «εν δυνάμει είναι», για να αναπτυχθεί, πρέπει να υπάρξει μια κινητήρια δύναμη, η περιβαλλοντική επίδραση. Σ αυτή μάλιστα αναγνωρίζεται η δυνατότητα να υπερνικά και να αλλάζει ριζικά τις αρνητικές προδιαθέσεις.

Ο Σ. Καλλιάφας προέβαλε την ανάγκη της παιδικής αυτενέργειας και της διαμόρφωσης της προσωπικότητας του μαθητή, με σκοπό την απόκτηση ηθικής συνείδησης και αισθήματος ευθύνης.²⁷ Ως προς την καθημερινή διδακτική πράξη, υιοθέτησε διδακτικές αρχές και τεχνικές του σχολείου εργασίας, και επίσης, μετά τον Β παγκόσμιο πόλεμο, αρχές της αγγλοσαξωνικής παιδαγωγικής ψυχολογίας, τηρώντας μια κριτική στάση απέναντι στις αρχές της ερβαρτιανής παιδαγωγικής.²⁸

Κατά την περίοδο 1949-1956, στο ΕΠΠ άρχισαν να εφαρμόζονται νέες μέθοδοι ψυχολογικής έρευνας, που δεν είχαν ξαναδοκιμαστεί στη χώρα. Με τις νέες μεθόδους επιδιώκεται η βαθύτερη έρευνα της ανθρώπινης προσωπικότητας, η οποία αντιμετωπίζεται τώρα ως μια δυναμική ψυχοσωματική ολότητα. Η χρήση κριτηρίων (tests) επιδόσεως είναι περιορισμένη, εφ όσον, σύμφωνα με τις απόψεις του Σ. Καλλιάφα, οι μέθοδοι αυτές ερευνούν μεμονωμένες ψυχικές λειτουργίες και ιδιαίτερα τη νοημοσύνη, χωρίς να εξετάζονται βαθύτερες λειτουργίες και συναισθηματικές καταστάσεις που επιδρούν στη διαμόρφωση του ψυχικού βίου.²⁹ Βοηθοί του Σ. Καλλιάφα στο ΕΠΠ διετέλεσαν η **Φωτεινή Ψαλλίδα**, η **Μαρία Τενεζάκη** και ο μετέπειτα Καθηγητής της Παιδαγωγικής **Ιωάννης Μαρκαντώνης**.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαδικασία εφαρμογής κάθε νέας μεθόδου στο Εργαστήριο. Πριν αποφασιστεί η χρήση της νέας μεθόδου, οι ερευνητές του Εργαστηρίου ασκούνταν σ αυτή, εφαρμόζοντάς την πρώτα στους εαυτούς τους. Αυτό γινόταν και για να τη γνωρίσουν καλύτερα, και για να διερευνηθεί αν αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα

²⁵ Ε. Σκληράκη, ο.π., σ. σ. 18-19.

²⁶ Σ. Καλλιάφα, *Επίτομος Γενική Παιδαγωγική*, σ.σ. 41-56.

²⁷ Ι. Μαρκαντώνης, Καλλιάφας Σπυρίδων. *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, σ. 2538.

²⁸ Η. Ματσαγγούρας, *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*, σ. 78.

²⁹ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ. 8.

στην εφαρμογή της. Στην περίπτωση αυτή γινόταν προσπάθεια να εξαλειφθεί το πρόβλημα, ώστε να μην εμποδίζεται η ψυχική επαφή εξεταστή και εξεταζομένου και να μη μειώνεται η ακρίβεια και αποτελεσματικότητα των πορισμάτων.³⁰ Πριν από την επίσημη εφαρμογή μιας μεθόδου παρεμβαλλόταν ένα δοκιμαστικό στάδιο, για να διαπιστωθεί αν η χρήση της είναι δυνατή, σύμφωνα με τις ιδιαίτερες συνθήκες της χώρας μας και τους όρους ψυχοσωματικής ανάπτυξης των παιδιών. Όποτε ήταν εφικτό, το ίδιο άτομο υποβαλλόταν και σε δεύτερη εξέταση με άλλη μέθοδο, ήδη δοκιμασμένη. Στην περίπτωση αυτή, το προσωπικό του Εργαστηρίου επέλεγε τη μέθοδο με την οποία επιτυγχάνεται πολυμερέστερη και βαθύτερη έρευνα του εξεταζομένου ψυχικού προβλήματος. Όταν τα πορίσματα έπειθαν για την αξία και εγκυρότητα της μεθόδου, και αφού οι ερευνητές είχαν ασκηθεί πλήρως σ' αυτή, τότε μόνο επιτρεπόταν η χρήση της από φοιτητές ή μετεκπαιδευόμενους δασκάλους.³¹

Στο εργαστήριο χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς οι εξής επιστημονικές μέθοδοι:

1. Το αναλυτικό κριτήριο νοημοσύνης του R. Meili, που ερευνά τη νοητική ανάπτυξη των παιδιών ηλικίας 12-15 χρόνων.³²
2. Το κριτήριο ανάπτυξης της H. Hetzer, που ερευνά τη νοητική ανάπτυξη των παιδιών κατά τη νηπιακή και προεφηβική ηλικία.³³
3. Διασκευή της κλίμακας Binet-Simon του E. Probst, που περιλαμβάνει tests για τη νηπιακή και παιδική ηλικία.³⁴
4. Η μέθοδος των μύθων της L. Duss, με την οποία επιχειρείται διάγνωση της προσωπικότητας του παιδιού, μέσω των λύσεων που προτείνει στο πρόβλημα ενός μύθου.³⁵
5. Το T.A.T (Thematic Apperception Test) του Murray και το test του Rorschach, για τη διάγνωση βαθύτερων προβλημάτων της προσωπικότητας.
6. Το συνειρμικό πείραμα του Jung, που βασίζεται στον ψυχολογικό μηχανισμό της προβολής.
7. Ιχνογραφήματα, που χρησιμοποιήθηκαν βοηθητικά, παράλληλα με άλλες μεθόδους.³⁶

Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ)

Ο Ν. Εξαρχόπουλος, με την ίδρυση του ΠΣΠΑ απέβλεπε, εκτός από την ορθή διαπαιδαγώγηση των μαθητών του σχολείου, στην ανάπτυξη της επιστημονικής παιδαγωγικής έρευνας σε συνεργασία με το Εργαστήριο και στην πρακτική παιδαγωγική μόρφωση των τελειοφοίτων των «καθηγητικών σχολών» του Πανεπιστημίου Αθηνών και των μετεκπαιδευομένων δημοδιδασκάλων.³⁷ Από τους παραπάνω, δυνατότητα διδακτικής άσκησης είχαν μόνο οι δεύτεροι, ενώ οι πρώτοι απλώς παρακολουθούσαν τις παραδόσεις του διδακτικού προσωπικού του ΠΣΠΑ.

Σύμφωνα με τις απόψεις του Ν. Εξαρχόπουλου, οι εκπαιδευτικοί του ΠΣΠΑ έπρεπε να έχουν συγκεκριμένα προσόντα:

- ** Να είναι άρτιοι επιστήμονες
- ** Να έχουν άρτια παιδαγωγική μόρφωση
- ** Να είναι εξελίξιμοι
- ** Να έχουν ενθουσιασμό για το έργο τους

³⁰ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ.σ. 8-10.

³¹ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ.σ. 10-11.

³² ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ.σ. 18-19.

³³ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ. 24.

³⁴ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ. 35.

³⁵ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ. 39.

³⁶ ΕΠΠ, *Επιστημονικά έρευνα (1949-1956)*, σ.σ. 55-57.

³⁷ Το ΠΣΠΑ επεδίωκε να καλύψει τα κενά του Διδακταλείου Μέσης Εκπαιδεύσεως, του οποίου την ίδρυση είχε προτείνει λίγα χρόνια πριν και πάλι ο Ν. Εξαρχόπουλος.

** Να είναι άνθρωποι με την πιο ευγενική σημασία της λέξης.³⁸

Κατά τη διδακτική πράξη επιδιωκόταν να καταργηθούν τα αυστηρά όρια ανάμεσα στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο και να επιτευχθεί η συνεργασία δασκάλων και καθηγητών. Στο Δημοτικό μάλιστα, ιδιαίτερη έμφαση δινόταν στην ενιαία διδασκαλία. Καταβαλλόταν δηλαδή προσπάθεια να αποφευχθεί η διάσπαση της ύλης, η κατάτμηση της γνώσης σε τομείς και ενότητες και ο διαχωρισμός των επιστημών, που στην ουσία ελάχιστα εξυπηρετούν τη γνώση. Η αντίληψη αυτή απηχεί την άποψη του J. Dewey, που θεωρεί ότι ο κατακερματισμός της γνώσης αντιστρατεύεται τα φυσικά ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των παιδιών. Με την ενιαία διδασκαλία, οι διδάσκοντες στο ΠΣΠΑ προσπάθησαν να φέρουν τους μαθητές σε επαφή με τον εξωτερικό κόσμο, έτσι ώστε να γίνει φανερή η αμεσότητα της σχέσης σχολείου και ζωής.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην παρακολούθηση της σωματικής και ψυχικής κατάστασης των μαθητών του ΠΣΠΑ προκειμένου να εντοπισθούν οι κλίσεις και τα ενδιαφέροντά τους. Στα πλαίσια αυτά, στο τέλος κάθε σχολικού έτους, γινόταν προσπάθεια να ενταχθούν οι μαθητές σε κατηγορίες, ανάλογα με το βαθμό νοημοσύνης τους. Τους τελευταίους μήνες κάθε σχολικού έτους επίσης, οι διδάσκοντες κατέγραφαν στο ατομικό δελτίο κάθε μαθητή τις απόψεις τους για την προσωπικότητά του, με βάση τη γενική εικόνα που είχαν στο μεταξύ σχηματίσει.

Σύμφωνα με τις απόψεις του Ν. Εξαρχόπουλου, εφόσον το σχολείο είχε υιοθετήσει την αρχή της αυτενέργειας και αυτοδιοίκησης των μαθητών, ο δάσκαλος δεν μπορούσε να είναι «δεσποτικός». Στο διάλειμμα, οφείλει να βρίσκεται κοντά στους μαθητές, να συζητά και να παίζει μαζί τους. Στη διάρκεια του μαθήματος δεν πρέπει να εμποδίζει την αυτενέργεια των μαθητών, επεμβαίνοντας στις συζητήσεις τους, εφόσον μάλιστα αυτές εξελίσσονται ομαλά. Όταν όμως κινδυνεύουν να βρεθούν εκτός θέματος, πρέπει να επεμβαίνει, και με νύξεις ή ερωτήσεις να επαναφέρει τη συζήτηση στην ορθή της πορεία. Αν όλα αυτά γίνονται φυσιολογικά και αβίαστα, ο δάσκαλος σχηματίζει γνώμη, συλλαμβάνει στοιχεία για τις ατομικές κλίσεις και τις ιδιορρυθμίες των μαθητών. Ο δάσκαλος πρέπει να στηρίζει τη σχέση του με τους μαθητές στην αγάπη, που οφείλει να την εξωτερικεύει με έργα. Αν ο δάσκαλος κατορθώσει να αγαπηθεί από τους μαθητές, τότε το έργο του πρέπει να θεωρείται σε μεγάλο βαθμό επιτυχημένο. Όμως, στην επιτυχία του εκπαιδευτικού έργου, σημαντική πρέπει να θεωρείται η συμβολή της οικογένειας. Η άποψη αυτή είχε ως συνέπεια την ανάπτυξη στενής συνεργασίας μεταξύ σχολείου και συλλόγου γονέων για την καλύτερη διαπαιδαγώγηση των μαθητών, την τελειότερη, κατά το δυνατόν, λειτουργία του σχολείου και την επίτευξη των σκοπών του.

Στο ΠΣΠΑ λειτούργησε ο **θεσμός της αυτοδιοίκησης και των ελεύθερων σχολίων των μαθητών.**

Ο πρώτος άρχισε να εφαρμόζεται από το 1931 με πολλαπλές δραστηριότητες, όπως η φροντίδα για τάξη και καθαριότητα του σχολείου, η δημιουργία φαρμακείου, η διοργάνωση εκδρομών, η λειτουργία μαθητικής βιβλιοθήκης, η συγκρότηση φιλολογικού και μουσικού συλλόγου και η διοργάνωση σχολικών εορτών.

Ο θεσμός της αυτοδιοίκησης είχε θετικά αποτελέσματα, μεταξύ των οποίων τα σημαντικότερα ήταν τα εξής:

- ** Η αφύπνιση του αισθήματος ευθύνης στους μαθητές.
- ** Η καλλιέργεια της συλλογικότητας, και ο περιορισμός της εγωπάθειας λόγω φυλετικών, ιστορικών, οικονομικών ή άλλων παραγόντων.
- ** Ο περιορισμός των διαφορών μεταξύ μαθητών που ανήκαν σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και η ανάπτυξη συναισθημάτων συμπάθειας, αλληλεγγύης, αλτρουϊσμού και αγάπης.
- ** Η καλλιέργεια πατριωτικού φρονήματος.
- ** Η γνώση των προσωπικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων των μαθητών.
- ** Η προαγωγή των ηθικών συναισθημάτων με παράλληλη καταστολή των αντίθετων.
- ** Η συνειδητοποίηση των καθηκόντων και υποχρεώσεων των μαθητών.

³⁸ Ε. Σκληράκη, ό.π., σ.σ. 17-18.

- “ Η προετοιμασία τους ώστε να γίνουν νομιμόφρονες πολίτες, άξιοι των υποχρεώσεών τους.
- “ Η ελεύθερη και ισότιμη συμμετοχή τους στις συζητήσεις και η τήρηση κανόνων ευγένειας και αλληλοσεβασμού.³⁹

Με τις ελεύθερες ασχολίες οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να επιδοθούν σε δραστηριότητες σχετικές με τα ενδιαφέροντά τους και να εκδηλώσουν τις ιδιαίτερες κλίσεις τους.⁴⁰

Στη διάρκεια εποπτείας του ΠΣΠΑ από τον Ν. Εξαρχόπουλο εφαρμόστηκε η **ενιαία διδασκαλία** μαθημάτων στις τέσσερις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου.

Εισήχθη η προσέγγιση του αρχαίου ελληνικού λόγου **και από μετάφραση**.

Καθιερώθηκαν οι **ελεύθερες ανακοινώσεις** των μαθητών σε συγκεκριμένες ώρες του προγράμματος, στις οποίες, εκτός από την ανάπτυξη της αυτενέργειας των μαθητών, ενισχυόταν η διδασκαλία και λύνονταν απορίες των μαθητών.

Αυτή ήταν μια εικόνα της ερευνητικής δραστηριότητας του ΕΠΠ από την ίδρυσή του και την ανάπτυξή του την εποχή του Ν. Εξαρχόπουλου, μέχρι το τέλος της περιόδου που το διηύθυνε ο διάδοχος εκείνου στην έδρα της Παιδαγωγικής Σ. Καλλιάφας. Όπως διαφαίνεται στην προηγούμενη περιγραφή της εξέλιξης των δραστηριοτήτων του ΕΠΠ, τα όργανα των σωματικών μετρήσεων περιήλθαν σε αχρησία, εφ' όσον έκτοτε, στο πλαίσιο της έρευνας για την αγωγή και τη μάθηση, δόθηκε έμφαση στη μελέτη άλλων παραμέτρων και μεθόδων έρευνας. Με την ίδρυση του Μουσείου Ιστορίας της Παιδείας το 1993, τα όργανα αυτά περιήλθαν στην περιουσία του, και ύστερα από κατάλληλη προετοιμασία (συντήρηση, τεκμηρίωση, ταξινόμηση) απετέλεσαν την πρώτη βασική συλλογή του Μουσείου.

³⁹ Ε. Σκληράκη, ό.π., σ.σ. 31-46.

⁴⁰ Ε. Σκληράκη, ό.π., σ.σ. 46-51.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Mialaret G., «Θεωρία, Πρακτική και Έρευνα στην Παιδαγωγική», στο: M. Debessé-G. Mialaret, *Οι Παιδαγωγικές επιστήμες*, τόμ. Α, σ.σ. 191-344. Αθήνα 1980.
- Horbinger F., «Πειραματική Παιδαγωγική». *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια*, Ελληνικά Γράμματα-Herder, τόμ. 4, σ.σ. 471-472. Αθήνα 1968.
- Γεδεών Σ., *Παιδομετρία και Παιδαγωγική Στατιστική*. Αθήνα 1930.
- Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τόμ. Α. Η λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου κατά τα έτη 1929-30 και 1930-31. Αθήνα 1933.
- Εξαρχόπουλος Ν., *Εισαγωγή εις την Παιδαγωγικήν*. Τόμ. Α, Αθήνα 1950.
- Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής (ΕΠΠ), *Επιστημονικά έρευναι γεινόμεναι εν τω Εργαστηρίω Πειραματικής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά τα 15 πρώτα έτη της λειτουργίας αυτού 1923-1938*. Αθήνα 1938.
- Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής (ΕΠΠ), *Επιστημονικά έρευναι (1949-1956)*. Αθήνα 1957.
- Καλλιάφας Σ, *Επίτομος Γενική Παιδαγωγική*. Αθήνα 1963 (2).
- Κελπανίδης Μ., «Πειραματική Παιδαγωγική». *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, τόμ. 7, σ. 3808. Αθήνα 1991.
- Μαρκαντώνης Ι., «Καλλιάφας Σπυρίδων». *Παιδαγωγική Ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, τόμ. 5, σελ. 2538. Αθήνα 1990.
- Ματσαγγούρας Η., *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*, τόμ. Α. Αθήνα 1996.
- Μελανίτης Ν., *Εισαγωγή εις την Παιδαγωγικήν*. Αθήνα 1976.
- Μελανίτης Ν., *Η μάθησις κατά τας αρχαίας ελληνικάς, τας μεταγενεστέρας και τας συγχρόνους αντιλήψεις*. Αθήνα 1971.
- Μποζώνης Γ., «Νικόλαος Εξαρχόπουλος». *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια Ελληνικά Γράμματα-Herder*, τόμ 2, σ.σ. 534-535. Αθήνα 1968.
- Ξωχέλλης Π., «Παιδαγωγική επιστήμη». *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, τόμ. 6, σελ. 3599-3603. Αθήνα 1991.
- Σκληράκη Ευ., *Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο*. Τόμ. Α, Αθήνα 1994.